

3. Данилова М. М. Соотношение растительных и животных объектов в пищеварительном тракте мидий Чёрного моря. *Вісн. Житомирського пед. ун-ту*. 2002. №10. С. 144–147.

УДК 599.742.1:591.18:591.571(073.2)

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СИГНАЛІВ У ПСА СВІЙСЬКОГО (*CANIS FAMILIARIS L.*)

О. І. Кормиш, Л. М. Шевчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Пес свійський (*Canis familiaris L.*) – найближчий супутник людини у міському середовищі та сільській місцевості. Традиційно цей вид тварин є об'єктом досліджень у епізоотичному, епідеміологічному, етологічному, іноді й соціальному аспектах. Основи класичної етологічної теорії комунікацій заклав Карл Лоренц, щоб окреслити «характері реакції, що проявляються у представників даного виду тварин, що активують існуючі пускові механізми у особин цього виду і викликають у них певні послідовності комплексів інстинктивної поведінки», і застосував термін «релізер» [2, 5]. При вивченні соціальних взаємовідносин використовують термін «соціальні релізери» [6], тобто специфічні вербальні стимули, які визначають напрямок і характер формування суб'єктивного відношення до природного об'єкта, дія яких обумовлена замкненими в них соціально виробленими емоційно маркованими значеннями. У псів добре розвинуті мімічні м'язи, саме через наявність складної міміки вони можуть виражати відтінки емоцій і демонструвати свої наміри [3].

Об'єктом дослідження слугував Пес свійський (*Canis familiaris L.*), предметом дослідження – комунікації та «мова» псів, форми соціальної поведінки.

Мета роботи – за допомогою експерименту та візуального спостереження дослідити спілкування та групову видову поведінку собаки, їх мовну гнучкість, здатність до передачі інформації у звичному розумінні. А також розпізнати та описати комунікативні сигнали пса, що проживає у вольєрі та періодично піддається вихову для соціалізації з іншими особинами.

Відомі нариси К. Лоренца міміки собак при різних співвідношеннях рівнів агресії та страху [4]. Комунікація видів, що проживають на одній або відокремленій території та здійснюють соціальні, психо-емоціональні контакти, являють собою безсумнівний інтерес. Тим більше, що нерозуміння релізерів як домашніх, так і бездомних тварин може стати причиною трагедії.

Для демонстрації сигналів комунікації тварини використовують досить великий арсенал засобів:

1. Периферичні частини тіла (положення у просторі, положення щодо тулуба, голови): вушні раковини, хвіст, кінцівки.

2. Положення тіла у просторі: сидячи, стоячи, лежачи.
3. Стан шерстяного покриву: піднята шерсть на загривку, по хребту, на хвості.
4. Зміна відстані до об'єкта: зближення, віддалення.
5. Зміна положення тіла (кута до об'єкта): перпендикулярно, боком, спиною.
6. Зміна положення голови: опущена голова, поворот убік, високо піднята голова.
7. Мімічна мускулатура: зажмурювання, рух брів, відведення та приведення комісур, зморщування губ, оголення зубів.
8. Рух очей: убік, вниз, кругле око, погляд скоса, спідлоба, прямий погляд.
9. Відкрита паща, демонстрація зубів, язика, позіхання.
10. Зміна швидкості руху (переміщення тіла у просторі): уповільнення, прискорення, призупинення, завмирання.
11. Зміна траєкторії руху: прямо вперед, кидок, поворот.
12. Візуальне зменшення або збільшення розмірів: вкладання, зігнута спина, піднімання на пальцях (на котурнах).
13. Дії: обнюхування, облизування носа, морди, взаємний, односторонній або спільний грумінг, чухання, струшування.
14. Фізіологічні зміни: збільшення частоти дихання, завмирання дихання.
15. Звукові сигнали: гарчання, скиглення, писк, гавкіт, нявкання, пирхання, шипіння [1].

Дія дослідження, розпізнавання та структурування цих сигналів був проведений власний експеримент. На вільну знайому територію був виведений пес (самець, вік – 1 рік та 3 місяці). Тварина одразу почала обнюхувати стовпи, траву, дерева та кущі, на яких, імовірно, були виділення інших особин цього виду для мічення території та маяків, що тут хтось був. Через деякий зграя псів помітила піддослідного пса на відстані близько 200 метрів і, відповідно, вони почали видавати звукові сигнали. Піддослідний швидко розпізнав сигнали та стрімко рушив у бік зграї. При наближенні пес прийняв позу підкорення: хвіст розслаблений, голова трохи опущена, тіло наближене до землі, вуха розслаблені, погляд з-під лоба. Зграя зробила невеликий обхід навколо нової особини та повільно наблизилась ззаду. У піддослідного голова опустилася, були напруженими вуха та зігнуті передні кінцівки. Піддослідний оживився та направився до тварин. За цим відбулося обнюхування між двома самцями, спочатку морди та шиї, а потім задньої частини тіла. Член зграї ледь помітно виляв хвостом, на відміну від піддослідного, що створював активні рухи та намагався грайливо стрибнути на самця. Той розпізнав це як загрозу та виконував стрибкоподібні рухи, почав гарчати та намагався вкусити пса за загривок та спину. За цим послідував зоровий контакт протягом декількох секунд. Член зграї міцно стояв на ногах, хвіст напружений та піднятий до верху, вуха напружені, шерсть ледь помітно піднята на спині, брови нажмурені. Піддослідний відійшов на відстань та проявив підкорення: опущена голова, зігнуте тіло, погляд з-під лоба, після цього швидко пішов. Самиці цієї зграї

трималися на відстані та спокійно спостерігали. Після декількох гучних вигуків згряя відійшла на своє місце перебування, це відбулось тоді, коли піддослідний відійшов на достатню відстань від них.

Отже, не виникає сумнівів у тому, що Пес свійський наділений досить інформативними способами обміну інформацією між особинами одного виду. Ці сигнали легко та швидко розпізнаються та піддаються чіткому аналізу людиною. Завдяки такому способу тварини можуть безперешкодно спілкуватися та заявляти про свої потреби, почуття та наміри. Завдяки детальному дослідженню можна укріпити зв'язок між людиною та домашніми улюбленцями шляхом розуміння мови пса, уникнути міжвидових та видових конфліктних ситуацій.

Література

1. Березина Е. С. Популяционная структура, особенности морфологии и поведения и роль домашних собак и кошек в распространении природно-очаговых инфекций в России, диссертация. Омск : ФГБОУ ВПО «Омский государственный педагогический университет», 2015. 452 с. URL: https://omgpu.ru/sites/default/files/files/dissert/4264/dissertaciya_berezina_e_s.pdf
2. Мак-Фарленд Д. Поведение животных: Психобиология, этология и эволюция : пер. с англ. монография. Москва : Мир, 1988. 520 с. URL: http://evolution.powernet.ru/library/animal_behaviour.html
3. Ругос Т. Диалог с собаками: сигналы примирения. Wien, Austria, 2008. 51 с. URL: <https://avidreaders.ru/read-book/dialog-s-sobakami-signalny-primireniya.html>
4. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло»). Москва : Прогресс, универс., 1994. 62 с. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=173629>
5. Lorenz K. Der Kumpan in der Umwelt des Vogels. *J. Ornithol.* 1935. 137–213 s.
6. Tinbergen N. The study of Instinct. New York : Oxford University. Press, 1951. 228 p.

УДК 561.24

ПАТОГЕННІ ПРОТИСТИ ТА ЇХ БІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

П. А. Лісовська, С. Ю. Шевчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Відсоток патогенних представників серед протистів незначний. Частина з них є облигатними паразитами, оскільки це обов'язковий та єдиний спосіб їх існування (наприклад, трихомонади та лямблії), інші ж – є вільноживучими і можуть викликати захворювання за певних обставин та при потраплянні в організм людини чи тварини; при цьому дана фаза їх життєвого циклу не є обов'язковою.